

חיים

ספרות ואמנות

קברניטה של ספרות

מאת שלמה שנהוד

במפורשי שאיני מסכים לו. הואיל ואהבתי ארץ יפה זו ותחלואיה לא נתנו פחדם עלי. - ואולי היה עוד דבר אחד בעברי. שלא נתישב כחל-כה עם עברו של ברנר. הוא בא לארץ בחשאי ויצא לעבוד במושבה. ועד מחרה נכשל בנסיון זה וחזר למקום חיותו הראשון - אל הספרות. אותו כשלון הסרדי אותו מאוד והכאיב לו מאוד. והנה אני, עמדתי בנסיון עברי דתי. לא הייתי פועל אומלל ובטלן. אימנתי את ידי ותשכלתי אותן בכל עבודות השדה. בשדה אילן ובשדה לבן יידעתי את כל המלאכות על כורעין. המעדר ותסורתי לא היו עלי לטורח בפתחיתקוה. ובכפרי גליל התחתון הייתי חורש וזרע וקוצר ומעמר ודש וזורה גורן כמלח בדוק מנוסה. וכשהייתי מנפץ את שוטי מעל זוג המרדוה שלי. היו הררי הגליל עונים לנפצי בכת-קול שגידדרה בין הנבעות בזו אחר זו. הייתי אדם כריא. שהצליו מעשי ידו אף על פי שמח' לת הקדחת בערה בעצמותי. ובני אדם בריאים שהצליו מעשי ידחם לא היו קרובים בימים ההם לנפשו הפצועה של ברנר. אבל דווקא מתוך כך לא היה לי צורך להעמיד פנים כאילו אני כותב לחופי. אלא באמת ובלבב שלם כתבתי כאשר כתבתי. הארץ הזאת לא חבה לי כלום ואני חב לה. הרבה, את הכל - הרגשתי חדשה זו שבנפש. נעלמה מעיני ברנר בשנת תרע"א, ורק בסוף יסיון נתגלתה לו. ומכאן, אמרתי, סעוהו.

עכשיו רצוני לקרוא לפניכם דברים אחרים מתוך מאמרי ותזכרו לדעת. שהצד הטוב האחד שמצא ברנר בסיפורי - שהיי אדם. צערו ומשרו שו ולא רק ערכו הציוני הם לי חצי קר. - צד טוב זה מפי ברנר קיבלתי חיו. רשימותיו (סיפוריו בלשוננו) הראשונות, כתבתי שם. אף על פי (חמשוך בעמ' 8)

שלמה שנהוד

האוכלים פה כל חלקה. גם זו שהיתה יכולה להיות טובה - כל זה יש בכוחו לתחניק כל פרחי ז'אנר אמיתי בעודם באיבם. כי הנה לא רק לציורי העולם של סקולוב-הרמני, באותם הימים הטובים, היתה ההשתדלות לער שות על הקורא רושם של אילוזיה, כי ארץ ישראל היא כבר מדינה יהודית קטנה. ושכל מה שיש ביבשה הגדולה יש ביתרון יופי בים קטן ונהד מד זה. אלא גם למה שנכתב בשנים האלה האחרונות, הקשות והנוראות. יש אותה נטיה באנאלית ונלענה. ואם כי במידה יותר פחותה. קח אחרים מציורי צפת, למשל. המצייר יש והוא מעמיד פנים. כאילו הוא כותב לתומי ציורים מחיי הכפרים הערביים. ממש כמו שכתבו אירבאך וביירגטון ומופאץ סאן ציורים מחיי הכפרים הגרמניים. הסקנדינביים והצרפתיים. ממש כפי רים עבריים טבעיים, כפרים מצויים, וגם סינומנים בתוכם. אך כולם כריי אים ומדברים כמובן זרנגון עברי סבעי מיוחד. גרמניה בזעיר אנפין!

אמנם אי אפשר לא לתודות. כי בציורי התחיה מסוג זה. למרות עקמם עלינו את הכתובים של המציאות. יש גם צד טוב אחד. שאינו אצל שאר בעלי הכתבים מארץ-ישראל. והוא שחיי האדם (אצל צמח: הכפרי). צערו ומשושו. ולא רק ערכו הציוני. הם להם העיקר. כי דא עקא: רוב הכתיבם מארץ ישראל האחרים, הרבים כבר אתנו בערך. אינם נכתבים אלא מנקודת השקפה אחת: זו התקווה הלאומית. החיוביים, מצלגלים בתוף התחיה המתנפחת. השליליים מקור ננים על החומר האנושי הגרוע לבנין הארץ. הצד השווה שבהם. שכולם ציוניים, עב"ל.

לאחר שנתיים. ב-1913, ראה אור ב"השלוח" מאמר ביקורת ראשון שלי בשם "יוסף חיים ברנר". ודאי לא קיבלתי סענתו נגדי. שאני מעמיד פנים, כאילו אני כותב לתומי ציורים מחיי הכפרים הערביים. ממש כמו שכתבו אירבאך וביירגטון ומופאץ סאן. אין אדם משים עצמו רשע. גר' פה היה לי. שברנר טעה בכוונת הכתיב בת הזאת (איני דן בערכה) כשום שדרכו אל הארץ הזאת לא היתה דרכי. ברנר נמלט מן השיעור בתלמוד, ששמע מפיו של הרב גנסין בעיר פושטם, אל חיבת-ציון. ומסנה אל הבוגד ואל המהפכה הרוסית. והם יצא לדרך יסורים ארוכה של טלטול וגדורים בארצות נכריות, ולאחר יגישות גדולות וקרענינש רבים וקשים בא אל תא-רץ לתתישב בת. אני חלכתי במישורים ובהמשך אחר ובושימה אחת מן הגמ' רא עירובין שבבית-המדרש של ליירתי מלונסק אל חגנת-הרכבת תקטנה אשר ממנה נפתחה לי דרכי אל חוף יפו. עדיין צעיר מאוד הייתי ואת העולם לא ראיתי ואת החיים וסבלותיהם לא ידעתי. כל כוחות הנוף ותנפש שבי עדיין גנונים בתוך חוכי. ועם ישיבתי בארץ הזאת ועם עבודתו בסרדי יהודה וכרמיה ובשדות גליל עלין ותחתון אתחילו לחיות חללו מתעוררים ומתגלים. לפיכך אותו ברנר של היים שמצאתי כאן קרוב לי חביב עלי, אף על פי שקמתי כנגד סדרי החיים שנתעקמי בידי יושבי הארץ שירדו ונתנוונו ואי אפשר לה למידת אחת שהיתה בברנר שחאה מידתי. אי אמ' שר לי לבטל עולמות רחוניים פחמת חסגימות שבנושאי העולמות הללו. חיבת-ציון לא נמלה בעיני. משום שחובבי-ציון לא נראו לי. אדרבה, דבר זה הוא שהביאני לעמל את עצמי ולהרגיל את עצמי להיות חובבי-ציון כדאי וראוי לשגב רעיונה של חיבת ציון. וכשברנר אומר: "לארצך המר שכת והיפה" - אתה כותב: כך. כך. על יופיית כבר מתרעים יותר מדאי: תומי יפה לתיירים אנגלים קלייתת מעלות. והארץ ותחלואיה ניתנו ליוש' ביט' בה" - לא הסכמתי לו ואמרתי

בעולם הטבע מבחינים בין חיותות שומני תנועתם, או חמורתם, ארוכים ואיטיים וחושי האדם יכולים להיאחו בתמורה זו בהחמדה ובהמשך אחד ולתססה לכל פרטיה ומעבריה: ולבין חיותות אחרים שהנועתם, או חלי' פתם. נמהרת כליכך, שבשום פנים אין החושים מספיקים להיאחו בה ולתססה. מפל להיונות הראשונים - עלתגסן ירוק בעונת הצמיחה המת' גלגל לאט לאט בעלתגסן צהוב בער' נת הכמישה. משל לאחרונים - של' שלת החליפות שבתוך התפוצצות. תה' ליד האכספלוסיה הנסרה. שבשום פנים אין החושים נאהזים בו, ואין לפניהם אלא סופו. או תוצאותיה של תהליך' התסורות בלבד.

מעין הבחנה זו אנו מוצאים אף בעולם הרוח. דרך כתיבתו של ברנר נמנית עם סוגם של חיותות אחרונים הללו. כל מה שיצא מתחת ידו אינו אלא נקודת-גפן אחת בשלשלת ארץ' כה של אכספלוסיות ברות ובנפשו. לפיכך דרך הביקורת הרגילה אינה נאה בשביל עמידה על מהותו. היר' צרת. אי-אפשר לך שתגיע אל מהות זו אלא במאמצים רבים. בדריכה עק' שנית בשבילי עקיפין צרים מאוד ומפתלים מאוד. ואילו אני יוצא בדרכים אלה בשעה זו על כרתי שאהא מרבה ומאריך בדברים, ענין שאינו לפי כוחותי. לאחר ההדצאות הנכ' בודת של חברי המרצים שקדמו לי - וגם אינו, דומני, להנאתכם, שומעי הנכבדים. לפיכך בררתי לי דרך קלה יותר ושטוטה יותר וקרובה לי יותר. בררתי נקודת-גפן קטנה אחת של ברנר והיא לבדה מענייני עכשיו. וממילא אקצר ותקותי שלא אסריד אתכם הרבה.

ואדבר עמכם בגילוי-לב: יש לי שתי כוונות בדברים שאני עומד להביאם לפניכם. אחת - אותו ניגוד שבין ספרות-הארץ ולציוניות, שבימינו גו מרבים להכריז עליו בקוליקולות וכל כך מתגאים בו, וכאילו חידוש הוא שנתחדש בבית-המדרש של הצעירים. והנה תראו ותיווכחו, שאותו ניגוד אינו צעיר-לימים. כל כך, לכל הפחות בךחמישים הוא וכבר שיבה זרקת בו. והכוונה השנייה - אותה עמידה כנגד מה שהיה מכוונת בשם "נוסח-אודיסה". כלומר מגדלי ובית-המדרש. גם היא אינה בתולה מאורשת, ולא אכרתם קריב המברך עליה ברכת-החתינים. וקרובות שנותיה לשנות-צעת. אלא יש הפרש גדול בין הימים ההם לזמן הזה. או הענין הראשון - ניגוד בין ספרות לציוניות - וגם הענין השני - מגדלי ובית-המדרש - מעולם לא יצאו מתומי דיון-שבספרות. אשר פלי' הניתוח שלו קטגוריות של ספרות ומי' דותיה. עכשיו טענה עצמו ידדי קריב גזכר לקופתה של אתבת-ישראל. ואחר כך, בתורת קופאי בדוק ומנוסה. בר' רק תוא חשבונו של כל אחד ואחד, צמת דיגרים של אותה אהבה חכניס על סוסר וסוסר, ולפי שיעור זה הוא סוסל סופרים ומכשירים. ומכיון שהגוז' בר' מות סטבעו אי אפשר לו להתקיים אלא באויר של מחומה וחפולת, תריתו צועק בכרוזכיא, מגדה ומחרים, רחוב ודוחק, מכחיל ומרעיש עולמות. וקהל של דרדקי עונה אחריו אמן. ובשנה זה בידוע. היתה ידו גם ביוסף חיים ברנר, וידו לא רעדה.

רצוני לקרוא לפניכם דברים אחרים שכתב ברנר עלי ועל סיפורי. וכיון שהדברים לבנותי. הרי איני חשוד על כך שבדעתי להשתמש בסמכותו של ברנר בשביל לפרסם ברבים שבהי ברשימותו. הו'אנר הארץ-ישראלית ואכיריותי. שראתה אור ב"המפעל' הצעיר' בשנת תרע"א (1911), כלומר לפני חמשים שנים תמימות, כתוב לאמני:

...השקר השורר פה בכלל בתפיסת ובחבנת החיים. תהנתפחת ותיוף

קברניטה של ספרות

(109 מעמ' 7)

שדרישה מוכרית מסתלתל מתחתיהן, אף על פי כן יצירות ספרות שלימות ומסוימות הן, והקובץ של אותן רשי" מות (סיפורים) ודאי מן העמוקות שביצירות הן שזכתבו בעשרות הש" גים האחרונות. יש בהן רוגז עצבים יותר מדי, ניכר בהם קצף-השפתים כשהוא מבעבע ונוסף, אבל אלה הם הסרונות לכשנרצה, ואפשר בתנאיה של ספרות ימינו אין זה הסרון אלא מעלה יתירה, כי למה נכתד תחת לשוננו? — הספרות העברית נעשית יבשה, שגורה וגרמית יותר מדאי, בהשפעתם של מנדלי ובית-מדרשו נש" תהרה מן המליצה הארכנית של דור-ההשכלה, אבל כרגיל, כשפורקים מעל הצואר עול מיד מכניסים אותו שלא מדעת בעול אחר, בוודאי הרוי" חה הריאליות החיצונית הרבה והרבה על ידי המהלך ההוש בספרותנו; אבל יש בה גם טעם לסגם, היתה למח" סרת נשמה, ועשתה צוננת ויבשה, המפעל, ההתנגשות הנפשית, השפעת האדם על החפצים נסתלקה מספרותנו, היא מלאה דוממים; חפצים ושוב חפצים, גם את האדם עשתה להטף אמת, תיאור זה הוא ששיפר את הסטק העברי, הוא שנתן להרצאת הדברים את הגיהוץ, את הקיצור, את הדיוק, אבל אם ספרות מסתפקת ימים רבים בשיפור שלה, סופה שתיהפך לגל של עצמות, לאחר שטבעה הספ" רות בים של מליצה משך יובלות שנים, צריכה היתה לכווץ-ענק כמנדלי שיוציאה מיוון-המצולה ויחדשה ויחיה, אלא לאחר שנעשה הדבר, אין לך

סכנה גדולה יותר לספרות משתתעכב במקום זה ולא תוה ממנו, עיקר זכות קיומה של כל אמנות בכוח-היצירה שבה, לכתוב בימינו עברית נקיה ומדויקת, לאחר שיש כתבי מנדלי וביאליק וש, בן-ציון ולאחר שנתפרסם "ספר-האגדה", לא צריך אדם להיות בעל כוח-היצירה, מנדלי ובית-מדרשו יוצרים היו, אלה העושים כמתכונתם אינם אלא מחקים, ואם משקיעים כר חות בחיקוי זה ואם מצמידים את כל הספרות עליו — סופה לגיוון.

לפיכך היה עודף-המוג שהכניס כר" נד לתוך ספרותנו כלי המחזיק את המרובה, את החידוש, וברכה ותועלת בו וזכות גדולה לברנר הדבר, הוא הראשון שהביא עמו בזמן הזה קול חדש; לא מנהגיו בלבד של אדם תיאר, פרצופו והדרו ומלבושו, אלא גם את חיי נפשו, ברנר הכניס לתוך הסיפור העברי המחודש את ההתנגד שות, את הוועזע, את הפנים האנושי; לא תיאר את האיש בלבד אלא גם את האישיות, וברוכה שעתו! עכ"ל, ההבאתי דברים הללו שהשמעתי על ברנר לפני ארבעים ושמונה שנים, משום התמיה שאני עצמי תמיה עליי הם בשעה זו, מפני מה נהגתי עמו בישרות כזאת, כאילו לא התכחש, לכל הפחות, לצד אחר של כתיבתי והשפיל אותי ולכנה אותו בשמות גנאי "בנצלי ונלעג"? כלום נהגתי עמו כך, מפני שישר אני לפי אופיי? לא, לא זו התשובה, ועוד שאלה אחת: על שום מה לא היתה תרעומת בלבי עליו, אף על פי שגער בי ובייש כתיבתי ברבים? כלום באמת סלחתי אני וטוב-לב אני כל כך מטבע בריי" תי? לא, לא זאת התשובה, נהגתי בישרות עמו ובהיפה משום שברנר הקברניט הפסרוך, הבעל-בית בספרות העברית, והתהלך בה כאדם המסייד נכסיו; גוער בפועל עצל שנתקל בו במקום זה, ומשכה את החרוץ שנוזמן לו במקום זה, ואנו בני-דורו נתנו לו רשות לעשות כך, ייפינו את כוחו שישימץ דברי מאסרו ושבו בשמנו, ואי אפשר להיסגע מגור-דינו, שכן משמעו של תואר זה — היות הפט" רון ובעל-בית בספרות העברית — היות אדם אשר כל דאגותיה של אר" תה ספרות דאגותיו; בכל מדודותיה ובכל מיניה וסגניה וגונית, ובכל מקום ובכל שעה, לפיכך בא אצלו נומברג בצדו של הרב שיש; הסוציאליסט האזה בברלין בצדו של ש. י. איש הורוויץ, "אחדות" הוצאת "פועלי ציון" (וברנר אינו הס על זמנו ומל" מד את ה"פועל-ציון" נעמן פוק בדק" דוק עברי ובשימוש-הלשון ומתקן לו כל שיבושים) בצדו של "בגליון האחד" רון של ההבצלת זקנת העתונים שלנו"; ושניהם בצד "הניק" (קובץ ספרותי יוצא לאור ע"י הובבי הספ" רות באה"ק) בהשפעת חוגו של הרב פוק ז"ל, לפיכך בכל מקום שברנר הולך לשם מרכז-הספרות הולך עמו, ולא נפקא מינה על מי ועל מה הוא כותב: בלונדון על העתון באידיש בשביל "היהודים הפורנירס" או על סוגי הציוניות של המחזה "ברזל בברזל", וכשבא לגאליציה מיד זו מרכז, מיד ברנר עושה חשבונו עם "המצפה" בקראקא ועם ראובן פאהן ועם "השחר" של "הבחורים" התלמידיים, ועם יצחק פרנהוף, שכותב על פי אוסקאר ואילד (וכשבנר סונה אל "האמנות המקורית" של פרנהוף כך הוא כותב: "אה, אה! נודף פה, סוף סוף, הריח הטוב, המצפאי" נר דף! שימו פקקים בהטמיכם!"), ואפי" לו שמו המגוחך של בעל-הדפוס בדוהוביטש" א. ה. זופניק ק. אונד ק. (קייזרליכער אונד קעניגליכער) האפליסעראנט" אינו שוכה, וגם ש. י. אימבר המרבה להשתמש במלה "האריציג" מדליך מנחתו, וכשעלה לארץ נפתחו לפניו כל שערי החיים, לאט לאט הם נפתחים ובוה אחר זה והוא שומרם הנאמן של כולם, ובחחי" לה שנות חר"ם משנתגלה לו המאר הגדול של אהבת-ארץ-אבות, ושלוחה גדולה מתהילה אופפת כל הויתו — נפל הלל תחתיו, ולזה התכוונתי כש" אמרתי — ברנר, פטרוך ובעל-בית בספרות העברית, אדם אשר כל דאגו" תיה של הספרות דאגותיה, בכל המדו" רים ובכל המינים הסוגים והגונים:

דבר שדורנו המתגיד והמהרוקן והמתפנק הסר אותו, ולפיכך דומה באמת הספרות "ספינה שאבד קברי ניטה.

(דברים שנאמרו בנבטת ברנר)

ש. צמח